

Rafał Solecki

FRAGMENTY NACZYŃ CERAMICZNYCH Z ODCISKAMI PRAWDOPODOBNIE BRAKTEATA KRZYŻACKIEGO Z GRODZISKA W GRABINIE, POW. OSTRÓDZKI

Słowa kluczowe:

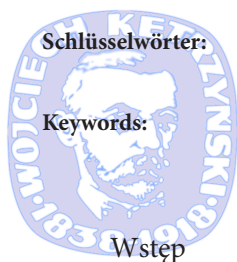
grodzisko średniowieczne, średniowiecze, Grabin, krzyżackie brakteaty

Schlüsselwörter:

Mittelalterliche Burgwall, Mittelalter, Grabin (Gröben), ordenszeitliche Brakteaten

Keywords:

Medieval hillfort, Middle Ages, Grabin (formerly Gröben), Teutonic Prussian bracteates

Wstęp

Monety są zabytkiem szczególnie oczekiwany i wyczekiwany podczas badań archeologicznych. Jest tak dlatego, że dostarczają one wielu informacji o danym stanowisku – wyznaczają kierunki wymiany handlowej i kulturowej, informują o wpływach politycznych i ideologicznych, a przede wszystkim pomagają określić chronologię kontekstu, w którym zostały odnalezione. Moneta, jako dobry datownik, pozwala także na ustalenie chronologii innych zabytków, z którymi współwystępuje, tak jak w przypadku skarbów monet deponowanych w naczyniach ceramicznych¹. Niezwykle ciekawą relację pomiędzy monetą a naczyniem tworzy ornament stempelkowy, wykonany za pomocą prawdopodobnie brakteata krzyżackiego, odnotowany na trzech fragmentach naczyń ceramicznych na grodzisku w Grabinie, pow. ostródzki (AZP 26–57, stanowisko nr 1).

Wspomniane zabytki zostały odnalezione podczas badań archeologicznych, które przeprowadzono w 2015 roku, w ramach projektu „Katalog grodzisk Warmii i Mazur”². W publikacji tej znajduje się także charakterystyka grodziska w Grabinie

¹ O korzyściach ze współpracy numizmatyki i archeologii pisał S. Suchodolski, *Numizmatyka i archeologia – korzyści wynikające ze współpracy*, w: *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, red. S. Suchodolski, Warszawa 2012, ss. 107–114.

² Projekt kierowany przez prof. dr hab. Zbigniewa Kobylińskiego, finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Wyniki archeologicznych badań w Grabinie są tematem niezależnego opracowania, więc w tym miejscu zostaną przytoczone tylko infor-

oraz wyniki badań archeologicznych³. We wstępie należy jedynie nadmienić, że grodzisko położone jest nad rzeczką Grabiczek wypływającą z Jeziora Lichtajny, będącą lewostronnym dopływem Drwęcy. Grodzisko zajmuje wyeksponowany cypel wysoczyzny, którego zachodnia część jest silnie zniszczona przez wyrobisko piasku i żwiru. Nie było ono wcześniej badane archeologicznie, chociaż znane jest od 1870 roku, kiedy to opisał je Max Pollux Toeppen⁴. Wymienia je także Hans Crome, jako *Al. Gröben / Polnische Schanze*⁵. W 1949 roku było wizytowane przez Jerzego Antoniewicza, a w 1969 roku przez Mieczysława Haftkę. Wizje lokalne pozwoliły na wstępne ustalenie chronologii stanowiska na XIII–XIV wiek⁶. Odnaleziony wtedy materiał zabytkowy trafił do zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

Materiały

Na omawiane źródła składają się trzy ułamki naczyń ceramicznych (Ryc. 1). Odciski oznaczone numerami 1 i 2 znajdują się na fragmencie naczynia wypalonego w atmosferze silnie utleniającej, którego kształt i wielkość nie jest możliwa do określenia. Odciski nr 3–10 znajdują się na ułamkach naczynia wypalonego w atmosferze redukcyjnej, będącego najpewniej niewielkim garnkiem lub dzbanem, którego średnica na wysokości największej wydętości brzuśca wynosi około 18 cm i zwęża się ku szyjce do około 15 cm (Ryc. 1). Odciski tworzą pojedynczy, dookolny pas umieszczony w górnej partii brzuśca, tuż poniżej szyjki naczynia. Oddzielone są od siebie pionowymi żłobkami długości około 10 mm i szerokości 2 mm, wykonanymi za pomocą stempla lub radełka. Poniżej pasa odcisków znajduje się seria co najmniej pięciu dookolnych rowków o łagodnym profilu, które w przekroju mają

macie niezbędne do zaprezentowania omawianych źródeł. Opracowanie znajduje się w: Z. Kobyliński, *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom II*, Warszawa 2018. W tym miejscu dziękuję prof. dr. hab. Zbigniewowi Kobylińskiemu, kierownikowi projektu „Katalog grodzisk Warmii i Mazur” finansowanego z grantu NPRH (nr 11H11 014880), w ramach którego prowadzone były badania grodziska w Grabinie, za możliwość kierowania badaniami i zaprezentowania tu części odnalezionego materiału. Podziękowania należą się także mgr. Grzegorzowi Śnieżko z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie i Gabinetu Numizmatycznego Zamku Królewskiego w Warszawie za konsultacje i uwagi podczas opracowywania materiałów.

³ R. Solecki, *Grabín, st. 1: przebieg badań terenowych*, w: *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom II*, red. Z. Kobyliński, Warszawa 2018, ss. 297–330.

⁴ Informacja z karty stanowiska z archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie.

⁵ H. Crome, *Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen, Altpreußen. Vierteljahrsschrift für Vor und Frühgeschichte*, Jg. 2 H.3, 1937, s. 121.

⁶ J. Antoniewicz, *Z zagadnień ochrony zabytków wczesnośredniowiecznego budownictwa obronnego na Warmii i Mazurach*, Sprawozdania Państwowego Muzeum Archeologicznego, t. 3, z. 1–4, 1950, s. 69; informacje o prospekcji znajdują się także w liście J. Antoniewicza do WUOZ w Olsztynie, w którym informuje on o stanowisku, jego stanie i wnioskuje o ochronę. Informacja M. Haftki o stanowisku zawarta jest w jego notatce sporządzonej po wizytacji. Oba dokumenty przechowywane są w archiwum WUOZ w Olsztynie.

kształt sinusoidy o amplitudzie około 0,5 mm i okresie 7 mm. Szczegółowy opis odcisków monet znajduje się poniżej.

1. (Ryc. 1: 1; 2: 1) odcisk zachowany w około 50%; średnica mierzona do krawędzi kołnierza 13,5 mm; średnica mierzona do połowy wału otokowego 7,8 mm, szerokość wału otokowego 1,8 mm; w polu trzy ramiona krzyża greckiego, prostego, szerokość ramion 5,6 mm.
2. (Ryc. 1: 2; 2: 2) odcisk zachowany w około 75%; nieczytelny.
3. (Ryc. 1: 3; 2: 3) odcisk zachowany w około 90%; śr. do krawędzi kołnierza 10,9–11,4 mm; śr. do połowy wału otokowego 7,6 mm, szer. wału otokowego 1,6 mm; w polu krzyż grecki, prosty, szer. ramion 4,8–5,3 mm.
4. (Ryc. 1: 4; 2: 4) odcisk zachowany w 100%; śr. do krawędzi kołnierza 12–13,5 mm; nieczytelny.
5. (Ryc. 1: 5; 2: 5) odcisk zachowany w 100%; śr. do krawędzi kołnierza 10,5–12 mm; śr. mierzona do połowy wału otokowego 7,3 mm, szer. wału otokowego 1,8 mm; w polu krzyż grecki, prosty, szer. ramion 4,9 mm.
6. (Ryc. 1: 6; 2: 6) odcisk zachowany w około 60%; szer. wału otokowego 1,6 mm; w polu krzyż grecki, prosty, szer. ramion 4,8–5 mm.
7. (Ryc. 1: 7; 2: 7) odcisk zachowany w około 65%; śr. do krawędzi kołnierza 11,7 mm; śr. do połowy wału otokowego 8,2 mm, szer. wału otokowego 1,9 mm; w polu krzyż grecki, prosty, szer. ramion 5,2–5,8 mm.
8. (Ryc. 1: 8; 2: 8) odcisk zachowany w 100%; średnica mierzona do krawędzi kołnierza 11,1–11,5 mm; śr. do połowy wału otokowego 8,3 mm, szer. wału otokowego 1,8 mm; w polu krzyż grecki, prosty, szer. ramion 5,7–6,7 mm.
9. (Ryc. 1: 9; 2: 9) odcisk zachowany w 100%; śr. do krawędzi kołnierza 10,7–12,4 mm; śr. do połowy wału otokowego 7,6–8,2 mm, szer. wału otokowego 1,8 mm; w polu krzyż grecki, prosty, szer. ramion 5,1–6 mm.
10. (Ryc. 1: 10; 2: 10) odcisk zachowany w 100%; śr. do krawędzi kołnierza 11,4–14,2 mm; śr. do połowy wału otokowego 8,2–9,8 mm, szerokość wału otokowego 1,7 mm; w polu krzyż grecki, prosty, szer. ramion 5,7–5,7 mm.

Rezultaty analizy

Odciski widoczne na fragmentach naczyń, przypominają wzór znajdujący się na brakteacie krzyżackim typu „krzyż grecki III” wg Borysa Paszkiewicza (Ryc. 2: 11, 12)⁷. Jest to wyraźny krzyż o ramionach równej długości, bez dodatkowych elementów, umieszczony wewnątrz masywnego wału otokowego. Ramiona krzyża są

⁷ B. Paszkiewicz, *Brakteaty – pieniądź średniowiecznych Prus*, Wrocław 2009, s. 20.

długie i dochodzą niemal do krawędzi wału. Zgadza się także różnica głębokości pomiędzy odciskiem krzyża i wału otokowego, wynikająca z płytszego wybicia tego pierwszego. Brakteaty tego typu mają przeciętnie 13,5–14,5 mm średnicy, chociaż zdarzają się egzemplarze o średnicy dochodzącej do 15 mm. Ten typ brakteata B. Paszkiewicz datuje na lata 1416–1460⁸.

Odciski mają kształt kolisty lub lekko owalny, co można tłumaczyć koniecznością wbicia stempla w jeszcze wilgotną glinę. To mogło powodować rozmycia oryginalnego kształtu (Ryc. 2: 4, 6, 10). Średnica odcisków zamyka się w granicach 10,5–14,2 mm, a ich średnia to 11,4 mm. Nieco mniejsza średnica odcisku względem oryginalnej monety może być wynikiem obkurczania się ceramiki w procesie jej suszenia i wypalania. Skala tego procesu jest różna, w zależności od gliny oraz ilości i jakości domieszki schudzającej, i waha się od 5 do nawet 15%⁹.

Pewne różnice pomiędzy kolejnymi odciskami są zapewne wynikiem rozmycia w wilgotnej glinie i nierównomiernego wyciskania – raz płycej, raz głębiej. Całkowicie nieczytelne odciski powstały być może w wyniku nieocyszczenia pracującej części stempla przed ich ponownym użyciem (Ryc. 2: 4, 6).

Na podstawie zachowanych śladów nie można jednoznacznie stwierdzić, jak przebiegał proces wykonywania odcisku monety na naczyniu, ale możliwe jest wypunktowanie kilku spostrzeżeń:

- wszystkie zaobserwowane odciski wykonano tą samą stroną monety,
- na lepiej zachowanych odciskach (nr 5, 6, 8, 9, 10) w zewnętrznym rowku otaczającym pierścień z krzyżem można zaobserwować jeden, a czasami dwa niewielkie, wypukłe grzbiety, których położenie względem krzyża nie jest stałe. Być może jest to ślad po podważaniu monety, by odlepić ją od wilgotnej ściany naczynia,
- na podstawie zakłóceń widocznych na motywach ozdobnych, możliwe jest określenie kolejności wykonywania zdobień: 1) dookołny pas z odcisków monety, 2) rozdzielenie kolejnych odcisków monety pionową kreską, prawdopodobnie za pomocą specjalnego stempla, 3) wykonanie dekoracji w formie dookołnych, ułożonych horyzontalnie rowków poniżej pasa z odciskami monet i zagładzenie powierzchni powyżej pasa. Można zaobserwować odstępstwo od tego porządku przy odcisku nr 5. Tam, prawdopodobnie w wyniku zatarcia odcisku monety (jak w przypadku odcisku nr 3 i 4) w trakcie wykonywania zdobień w formie dookołnych rowków, garncarz chciał ponowić odcisk monety. Widoczne jest to w postaci częściowo zdublowanego odcisku brzegu monety.

⁸ Ibidem, s. 276 i tabl. X: T18.1.

⁹ A. V. Bleininger, *The effect of preliminary heat treatment upon the drying of clays*, Bulletin of the Bureau of Standards, vol. 7, 1911, ss. 143–179.

Omawiane fragmenty naczyń zostały odnalezione na złożu wtórnym – w zasyppisku piwniczki, które należy wiązać z okresem zniszczenia grodu i niwelacją obszaru, na którym się znajdował¹⁰. Oprócz ułamków naczyń z prawdopodobnymi odciskami brakteata, na stanowisku odnaleziono także fragment monety krzyżackiej. Jest ona zachowana w około 50% i najpewniej reprezentuje typ „tarcza z krzyżem I”, który według najnowszych ustaleń Borysa Paszkiewicza można datować na lata 1307/1308–1317/1318¹¹.

Dyskusja

Grabin jest po raz pierwszy wymieniony w dokumencie z 31 lipca 1325 roku, wystawionym w Iławie (niem. *Deutsch Eylau*) przez rycerza Johannes von Ottoschen (łac. *Johannes miles de Otetz*). Dokumentem tym Johannes nadaje sołtysowi (niem. *Schulzen*) Albertowi 40 łanów na założenie wsi w 14 latach wolnizny¹². Istnieje także drugi dokument wymieniający Grabin i datowany na 11 listopada 1325 roku. Dokumentem tym komtur Dzierzgonia Luther z Brunszwiku nadaje Johannesowi von Ottoschen i jego przyjaciółom 400 łanów w Ziemi Sasinów. Powtórzenie tego nadania wystawione przez Konrada von Jungingena 7 kwietnia 1394 roku wymienia wsie Grabin (Groß Gröben), Grabinek (Klein Gröben), Szyldak (Schildeck), Rychnowo (Reichenau), Gierzwałd (Geierswalde), Kiersztanowo (Kirsteinsdorf) i Pacółtowo (Pötzdorf)¹³.

Elżbieta Kowalczyk widzi etymologię słowa „Otatz” w hydronimie Otacz/Otoczna będącego nazwą nieistniejącego starorzecza Wkry na wysokości Zielunia, miejscowości położonej około 70 km od Grabina¹⁴. Autorzy *Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* informują, że „fluvium Otatz” znajdowało się w Galindii, którą opisują jako „prowincja pogańskich prusaków”¹⁵. Nie można więc wykluczyć, że wspomniany Hans von Otatz jest neofitą pruskim

¹⁰ Warstwa 2 z obiektu 51 (W3) i warstwa 30 z obiektu 54 (W4); R. Solecki, op. cit., ss. 299–310.

¹¹ Przykład: F. A. Voßberg, *Geschichte der Preussischen Münzen und Siegel von frühester Zeit bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Berlin 1843, Tab. II/28, 29; chronologia: Paszkiewicz, op. cit., s. 117. W starszym opracowaniu Marian Gumowski opisuje zbliżony typ brakteata, jako „tarcza czteropolowa z kulą w środku” i datuje generalnie na XV wiek, na okres po bitwie pod Grunwaldem lub po wojnie trzynastoletniej; M. Gumowski, *Brakteaty krzyżackie*, Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 10, z. 11–12 (115–116), 1937, s. 408, tab. V/153.

¹² M. Hein, E. Maschke, *Preussisches Urkundenbuch*, Bd. II. Lfg. 1 (1309–1324), Königsberg 1932, nr 522, ss. 352–353.

¹³ M. Hein, E. Maschke, op. cit., nr 534, ss. 359–360.

¹⁴ E. Kowalczyk, *Z badań nad pograniczem mazowiecko-pruskim i krzyżackim*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, T. 45, z. 3–4, 1997, s. 386; A. Supruniuk, *Uzupełnienia i uwagi do „Nowego kodeksu dyplomatycznego Mazowsza, część III: dokumenty z lat 1356–1381”*, Studia Źródłoznawcze, t. 40, 2002, s. 152.

¹⁵ F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Tom II, Warszawa 1881, ss. 474–475.

uhonorowanym przez zakon krzyżacki. Dokument datowany na 1540 rok informuje, że wieś Grabin należy w tym okresie do Jerzego von Epingena i co najmniej od tego czasu była w posiadaniu osadników niemieckich i ich potomków¹⁶.

Ciekawe jest samo zagadnienie ozdobienia naczynia odciskiem monety. Po pierwsze, odciski zanotowano na dwóch naczyniach wykonanych w dwóch różnych technologiach: wypalonych w atmosferze redukcyjnej i utleniającej. Tak zwane naczynia siwe pojawiają się na tym obszarze około połowy XIII wieku i dominują w zespołach ceramiki do końca XV wieku¹⁷. Zatem ramy chronologiczne okresu emisji odcisniętej monety i produkcji tych naczyń pokrywają się. Proces zmiany technologicznej w wyrobach garncarskich, to jest pojawienie się ceramiki wypalanej w atmosferze silnie utleniającej stopniowe wypieranie przez nią naczyń wypalanych w atmosferze redukcyjnej, rozpoczął się w połowie XV wieku, a wyraźna zmiana przypada na przełom stuleci XV i XVI¹⁸. W takim przypadku odnaleziony fragment naczynia ceglatego z odciskiem brakteata z lat 1416–1460 należy łączyć z pierwszą falą stosowania wypału silnie utleniającego na tym obszarze. Potwierdza się to w jakości gliny, z której naczynie to wykonano. Dość licznie jak na ceramikę ceglata występuje tu jeszcze drobno i średnioziarnisty piasek, spełniający zapewne funkcję domieszki schudzającej lub będący wynikiem niezbyt precyzyjnego przemylwania gliny. Świadczyć to może o trwającym jeszcze procesie adaptowania i rozwijania nowej technologii.

Druga kwestia to funkcja ozdobionego w ten sposób naczynia. Autorowi nie udało się odnaleźć bezpośredniej analogii. Najbliższą jest tak zwana ceramika husycka, znana z odkryć z obszaru Kujaw, której pojawienie się można datować na XV wiek, a która przeżywa się lokalnie do połowy XVII stulecia¹⁹. Na obszarze Pomezanii ceramikę husycką odnaleziono ostatnio w oddalonej o około 60 km miejscowości Trupel (pow. iławski)²⁰. Charakterystycznym elementem tego rodzaju naczyń jest występowanie w górnej partii brzuśca pojedynczego lub podwójnego pasa, który tworzą odciskane litery, umieszczane w sąsiadujących ze sobą polach. Takie naczynia występujące na terenie Czech, łączy się z ideologią i liturgią ruchu husyckiego²¹.

¹⁶ Z. Lietz, *Z dziejów wsi, w: Ostróda. Z dziejów miasta i okolic*, red. E. Kulig, Olsztyn 1976, ss. 178–200.

¹⁷ T. Jasiński, *Początki Torunia na tle osadnictwa średniowiecznego*, *Zapiski Historyczne*, t. 46, z. 4, 1981, ss. 14–16 (590–592); M. Starski, *Późnośredniowieczne naczynia gliniane z zamku w Pucku*, *Studia i Materiały Archeologiczne*, t. 14, 2009, ss. 205–207.

¹⁸ M. Marcinkowski, *Cechy obce i lokalne w średniowiecznej i nowożytniej ceramice elbląskiej. Zarys problematyki na podstawie wybranych przykładów*, *Archaeologia Historica Polona*, t. 21, 2013, s. 245; M. Starski, op. cit., ss. 205–207.

¹⁹ A. Andrzejewska, *Jeszcze o tzw. ceramice husyckiej z terenu Kujaw na przykładzie znalezisk ze Zgłowiączki, woj. wrocławskie*, *Archaeologia Historica Polona*, t. 5, 1997, s. 175.

²⁰ U. Kobylińska, *Trupel, st. 4: znaleziska*, w: *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom II*, red. Z. Kobyliński, Warszawa 2018, ss. 231–232.

²¹ M. Pochylski, A. Kowalczyk, *Tak zwana ceramika husycka z Nowej Wsi, stan. 6, gm. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie*, *Folia Archaeologica*, t. 28, 2011, s. 227.

Zbieżność formy i czasu powoduje, że należy rozważyć, czy zdobione naczynia z Grabina nie pełniły podobnej funkcji, to jest nośnika ideologii? Symbol krzyża na monecie i odbity na naczyniu jest tu uniwersalnym symbolem, który w dobie chrystianizacji wywierał jednoznaczne skojarzenie²². Funkcja nośnika idei jest tym bardziej prawdopodobna, że – jak zauważa Andrzej Radziwiński przy okazji omawiania pracy Michaela Brauera – w XV wieku wzrosła liczba tekstów źródłowych na temat pogaństwa wśród Prusów²³. Dla omawianego zagadnienia nie jest na dobrą sprawę istotne, czy jest to wynik powracania Prusów do rodzimych wierzeń, czy tylko baczniejszej kontroli jakiej państwo i Kościół poddało tę grupę etniczną i stwierdzenie, że przyjmowanie chrztu było jedynie próbą uniknięcia konsekwencji karnych ze strony Zakonu²⁴. Istotne jest, że w pierwszej połowie XV wieku wznowiono emisję brakteata typu „krzyż grecki”. Typu, który wcześniej bity był w połowie XIII i w połowie XIV wieku²⁵, a więc w okresie intensywnej chrystianizacji prowadzonej przez Zakon²⁶. Omawiany symbol – krzyż wpisany w okrąg – Boris Uspienski wywodzi jeszcze z tradycji antycznych i motywów takie na monetach cesarza Konstantyna i późniejszych, datowanych od IV wieku, ale także tzw. motyw krzyża celtyckiego interpretuje, jako przedstawienia krzyża na tle słońca²⁷. Działanie poprzez taki symbol było także o tyle praktyczne, że – jak wspomina Marceli Kosman – jeszcze na początku XV wieku, pomimo trwającej od ponad stu lat akcji osadniczej, nadal istniały duże bariery językowe i część autochtonicznej ludności Prus nie była w stanie zrozumieć treści mszy²⁸.

Na obecnym etapie badań część powyższych spostrzeżeń ma jedynie cechy hipotezy i temat naczyń ceramicznych zdobionych odciskami monet zapewne rozwinie się wraz z kontynuacją badań grodziska w Grabinie i ewentualnymi kolejnymi odkryciami. Ze względu jednak na unikalny charakter tych znalezisk uzasadnione jest wprowadzenie ich do obiegu naukowego, tak by mogły służyć, jako materiał porównawczy innym badaczom.

²² O wykorzystaniu ideologicznym przedstawień na monetach napisał R. Kiersnowski, *Moneta w kulturze wieków średnich*, Warszawa 1988 (w tym o symbolu krzyża na monecie: ss. 314–326); a na ten temat, lecz w kontekście brakteatów pisał A. Musiałowski, *Ideologia i propaganda na brakteatach niemieckich XII–XIII w. na przykładzie zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu*, w: *Pieniądz a propaganda. Wspólne dziedzictwo Europy*, red. K. Filipow, Augustów 2015, ss. 92–99.

²³ A. Radziwiński, *Uwagi na temat pogaństwa Prusów w późniejszym średniowieczu*, w: *Memoria viva: studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, red. G. Rutkowska, A. Gąsiorowski, Warszawa 2015, ss. 368–372.

²⁴ M. Kosman, *Zanik pogaństwa w Prusach*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 1, 1976, ss. 19–25.; A. Radziwiński, op. cit., ss. 368–372.

²⁵ A. Musiałowski, recenzja: *Paszkievicz B., Brakteaty – pieniądz średniowiecznych Prus*, Wrocław 2009, *Wiadomości Numizmatyczne*, t. 55, z. 1–2 (191–192), 2011, ss. 232–240.

²⁶ K. Górski, *Problemy chrystianizacji w Prusach, Inflantach i na Litwie*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 3, 1997, ss. 509–512; A. Dobrosielska, recenzja: *Radziwiński A., Chrystianizacja i ewangelizacja Prusów, Toruń 2008*, *Pruthenia*, t. 3, 2008, ss. 287–289.

²⁷ B. Uspienski, *Krzyż i koło. Z historii symboliki chrześcijańskiej*, Gdańsk 2010, ss. 102–105.

²⁸ M. Kosman, op. cit., ss. 10, 25.

Rafał Solecki, *Fragmente von Keramikgefäßen mit Abdrücken von wahrscheinlich ordenszeitlicher Brakteaten aus der Siedlung in Grabin (Gröben), Gebiet Osróżda (Osterode)*

Zusammenfassung

Der Artikel stellt die Merkmale von drei Fragmenten keramischer Gefäße vor, die während des Studiums der mittelalterlichen Festung in Grabin, Gebiet von Osróżda. Ihre Einzigartigkeit ergibt sich aus der Form der Verzierung, die in einer Stempeltechnik (mit Stempel verzierte Keramikfunde) hergestellt wurde, wahrscheinlich mit einer Brakteaten-Münze. Um diese Denkmäler möglichst vollständig präsentieren zu können, ist es auch erforderlich, den Kontext des Auffindens, die Geschichte der Position und einen Versuch ihrer Interpretation darzustellen.

Übersetzt von Piotr Ambroziak

Rafał Solecki, *Fragments of ceramic vessels with imprints of probable Teutonic Order bracteates from the settlement in Grabina, Osróżda county*

Summary

The article presents the characteristics of three fragments of ceramic vessels that were found during the investigations of the medieval stronghold in Grabin, within Osróżda county. Their uniqueness stems from their decoration, which was made using a stamp technique (ceramics decorated with a stamp decoration are called *Stempelverzierte Keramik*), probably with a bracteate type coin. In order to be able to present these artefacts as fully as possible, it is also necessary to present the context of their discovery, the history of the site as well as an attempt at interpretation.

Translated by Aleksander Pluskowski

Dr Rafał Solecki
Instytut Archeologii
Wydział Nauk Historycznych i Społecznych,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
r.solecki@uksw.edu.pl

Źródła drukowane:

PUB II/1

1932 *Preußisches Urkundenbuch*, Bd. II, Lfg. 1 (1309–1324), hrsg. von. M. Hein, E. Maschke, Königsberg.

Studia:

Andrzejewska Aldona

1997 *Jeszcze o tzw. ceramice husyckiej z terenu Kujaw na przykładzie znalezisk ze Zgłowiączki, woj. włocławskie*, *Archaeologia Historica Polona*, t. 5, ss. 175–185.

Antoniewicz Jerzy

1950 *Z zagadnień ochrony zabytków wczesnośredniowiecznego budownictwa obronnego na Warmii i Mazurach*, *Sprawozdania Państwowego Muzeum Archeologicznego*, t. 3, z. 1–4, ss. 51–79.

Bleining Albert V.

1911 *The effect of preliminary heat treatment upon the drying of clays*, *Bulletin of the Bureau of Standards*, vol. 7, ss. 143–195.

Crome Hans

- 1937 *Karte und Verzeichnis der vor und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen, Altpreußen. Vierteljahrsschrift für Vor- und Frühgeschichte*, Bd. 2, H. 3, ss. 97–125.

Górski Karol

- 1997 *Problemy chrystianizacji w Prusach, Inflantach i na Litwie*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 3, ss. 503–520.

Gumowski Marian

- 1937 *Brakteaty krzyżackie*, Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 10, nr 11–12 (115–116), ss. 373–410.

Kiersnowski Ryszard

- 1988 *Moneta w kulturze wieków średnich*, Warszawa.

Kobylińska Urszula

- 2018 *Trupel, st. 4: znaleziska*, w: *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom II*, red. Z. Kobyliński, Warszawa, ss. 218–234.

Kosman Marceli

- 1976 *Zanik pogaństwa w Prusach*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 1, ss. 3–29.

Kowalczyk Elżbieta

- 1997 *Z badań nad pograniczem mazowiecko-pruskim i krzyżackim*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, nr 45, z. 3–4, ss. 384–395.

Jasiński Tomasz

- 1981 *Początki Torunia na tle osadnictwa średniowiecznego*, Zapiski Historyczne, t. 46, z. 4, ss. 5–33 (581–609).

Lietz Zygmunt

- 1976 *Z dziejów wsi*, w: *Ostróda. Z Dziejów miasta i okolic*, red. E. Kulig, Olsztyn, ss. 161–204.

Marcinkowski Mirosław

- 2013 *Cechy obce i lokalne w średniowiecznej i nowożytnej ceramice elbląskiej. Zarys problematyki na podstawie wybranych przykładów*, *Archaeologia Historica Polona*, t. 21, ss. 239–254.

Musiałowski Adam

- 2015 *Ideologia i propaganda na brakteatach niemieckich XII–XIII w. na przykładzie zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu*, w: *Pieniądz a propaganda. Wspólne dziedzictwo Europy*, red. K. Filipow, Augustów, ss. 92–99.

Paszkiewicz Borys

- 2009 *Brakteaty – pieniądz średniowiecznych Prus*, Wrocław.

Pochylski Mariusz, Kowalczyk Andrzej

- 2011 *Tak zwana ceramika husycka z Nowej Wsi, stan. 6, gm. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie*, *Folia Archaeologica*, t. 28, ss. 227–243.

Solecki Rafał

- 2017 *Grabiny, st. 1: przebieg badań terenowych*, w: *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom II*, red. Z. Kobyliński, Warszawa, ss. 299–311.

Starski Michał

- 2009 *Późnośredniowieczne naczynia gliniane z zamku w Pucku*, *Studia i Materiały Archeologiczne*, t. 14, ss. 195–284.

Suchodolski Stanisław

- 2012 *Numizmatyka i archeologia – korzyści wynikające ze współpracy*, w: *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, red. S. Suchodolski, Warszawa, ss. 107–114.

Sulimierski Filip, Chlebowski Bronisław, Walewski Władysław

1881 *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Tom II, Warszawa.

Supruniuk Anna

2002 *Uzupełnienia i uwagi do „Nowego kodeksu dyplomatycznego Mazowsza, część III: dokumenty z lat 1356–1381”*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 40, ss. 107–165.

Uspienski Boris A.

2010 *Krzyż i koło. Z historii symboliki chrześcijańskiej*, Gdańsk.

Voßberg Friedrich A.

1843 *Geschichte der Preußischen Münzen und Siegel von frühester Zeit bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Berlin.

Recenzje i artykuły recenzyjne:

Dobrosielska Alicja

2008 (rec.) Radziwiński A., *Chryścianizacja i ewangelizacja Prusów*, Toruń 2008, *Pruthenia*, t. 3, ss. 285–289.

Musiłowski Adam

2011 (rec.) Paszkiewicz B., *Brakteaty – pieniądz średniowiecznych Prus*, Wrocław 2009, *Wiadomości Numizmatyczne*, t. 55, nr 1–2 (191–192), ss. 229–241.

Radziwiński Andrzej

2015 *Uwagi na temat pogaństwa Prusów w późniejszym średniowieczu*, w: *Memoriaviva: studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, red. G. Rutkowska, A. Gąsiorowski, Warszawa, ss. 436–444.

Ryc. 1. Fragmenty naczyń ceramicznych z omawianym zdobieniem. 1–2) odciski na naczyniu wypalonym w atmosferze utleniającej, 3–10) odciski na naczyniu wypalonym w atmosferze redukcyjnej (wraz z rekonstrukcją kształtu naczyń) (wyk. R. Solecki).

Ryc. 2. 1–10) powiększenie odcisków z numeracją analogiczną, jak na **Ryc. 1.** (wyk. R. Solecki), 11–12) przykłady brakteatów typu „krzyż grecki III” za F. A. Voßberg, *Geschichte der Preussischen Münzen und Siegel von frühester Zeit bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Berlin 1843, tab. II/54, 57), 13) przykład brakteata z archiwum Warszawskiego Centrum Numizmatycznego.